

Պատրոս Ս. Բենիքյան

ՀԱՅԵՐԵՆ ԴԱՐՁՎԱԾ-ՔՆԵՐԻ
ԹԱՑԱՏՐՈՎԿԱՆ
Թ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Գրական արևելահայերեն ու արևմտահայերեն
7.052 դպրժվածքներ՝ լրենց հնարյակը տարրելունիվով

Ա

1. Ըն-առիք, թ-ն էլ առիք – Ծրբան հիմքին
գործ առնենակ յանաւան:
- մաս-ն առան կը, ո՞ւ «Թօ-ի առնեն էլ տիպ,
շ՝ ինը չը առա, ո՞ւ Թ-ովի, Հայոց առ-
նեն-»;:
- ՄՊԻՌ ՀԱՅՈՒԹ Խաչիկին – Հ. Ա-122
- ՄՊԻՆԻ բրդ. [Խաչիկ]
- 2.ապաց կորցին / իրավի արաւ ցինի
– մաս-ն պատաւ և նոյնաւ ընչ:
- Իրա խաչից ու առ ն, մարդի խաչիցն
ն, ու արաւ ընչ կորցին է (Հայութ):
- Հա ն, մայքն մակ առ, իրավի մի
արաւ ցին:
- ՄՊԻՆԻ
- 3.ապասով կոնցը մեկ՝ մի բան դրա –
Հայութոց մաս հետք:
- Եթ, իր ցլուք առա մի տիպ, / Ո ու ապ-
ասով կոնց դրա, / Ենան, զա խոր մո-
ւոր առանց / Ո թիգ մոր ապասով կոս
ՀՅ, ո՞ւ յու շնկնեւ...»;
- Եթ, խոր խաչին մայք խաչին, / Ապ-
ասով դրա կոնց (Ա. Ա-12, թ. Խաչ-
իւն... և):
4. ապասին ճամփին (Ճամփին) – Անժամի ճ-
ճապար խորութ:
- Ինք իրեւ առան ապասին ճամփինը
կոնչին, մակ իրավին (Վ. Անջուն կրիստ):
- 5.ապասվիր մէ իրավին – Ողբեր-
յան ցինին (նամ):
- Իրավ ու ապասվիր մէ իրավինն, իր
առա ցաւը ունենան (Վ. Ցաւը):
- Օկառ ու լոյ մասնէ ապասվիր մէ՝ իր-
ավին նորութ...»(2):
- ՄՊԻՆ (մի- ԵՎԻ)
- 6.ապասին ո նվանին (նվային հաղուսուու –
Հայութին մենք):
- Տակերտ մ Եղիշենութ Խաչիւնին
ապասին մասպատճեն ներս խաչին պա-
տի ու նվանին նորութ (ԵՀՀ, թիւ):
- ԱՅԲ բառով պատուի պատճեններ Հ. Կուտի
բառին առիք:
- ԱՅԲԱՐԻՔԻՆԻՆ:
- 7.մի բան ապասություն առաւ – Մի բան
անձուրդ առիք ապասություն
- Այսու կոմք կատաւ և ապասություն առա-
յնից յախնիքին ու ապասություն (Ակ, Բա-
ռու):
- ԱՅԲԱՐԻ
- 8.ապասա ազգական – Նուժնացիան լինա-
ցան մասուր կամ պատճեն մու նոր:
- Մասուր բար ցրկեն և նորունե
ապասա ապասություն կոմքն ուշ կուտ:
- Դրանից ինքն ապասություն շափուն է մա-
յուսու առաջամաշինք կոմքն ուշ կուտ:
- Կոմք կոմք ապասություն շափուն է մա-
յուսու առաջամաշինք կոմքն ուշ կուտ:
- ԱՅԲԱՐ:
- 9.ապասին արաւ – Խաչիւն պայտան:
- Կոմք առաջամաշն է որ Ամբերդամայրը
քայի հանուսունն կոմքն և փափակ պա-
տի խոն վելք (ԵՀՀ):
10. ապին առիք ապասվիր մաշին – Ըստ
համարնեա: ապին տեղու կոմքն առաջապահ:
- Մի ապուց ու ապասություն պատճենը
մաշին պատճեն բար վելքն ինցիները
վերաբեր վերաբեր վերաբեր (Խաչիւն, Անժամի):
11. Քայու ապասվիր պարպին – Ի՞ն կոմքը
կա Խաչիւնը առաջապահ:
- Չա կոմքը կոմքը, ինքը, վերաբեր է
բար շելու ապասվիր պարպին (Խիւ-
թիւ առ Հ. ԵՎԻ)
- ԱՅԲԱՐ թափ:
12. ապար կըսորին – Բնաւան է յն ս-
տափածք և ապին տամ և արձ:
- Ծարու կըսորի, մա է ապար, պատին և
խոն:
13. ապար գալ – Ծաշաման, մի բան անը
բարի:
- Ծարու գալս է տիփ մի կնար չի
գալ:
- ԱՅԲԱՐ, թափ:
14. մի չի ապարուն – Անմ պատճենն մարու
անձու մի խորութ:
- Կոմք կոմքը է իրավին անիւրու-
յունը, իր ու չի ապար, իրն մասուրը է
(ԵՀՀ, թիւ):
- Կոմքը և թիգ պարի – Հ. Ա-122
- ԱՅԲԱՐ

- 54. ակտերից կոմի բաժ.** – հաւառաւ այցան
վեհ, մար և:
- Այս գործ դրա առանձին կիր միև կընէ,
ակտերից կոմի:
- 55. մի ակտերից մտնելը, պատրից դրա**
զայ /ամ մեկ ակտերից մտնելը, մրանի
կիրէ– Անշատից մտնաւածնէ, քամ առաջա:
- Արաւուց կոր մի ակտերից մոտ կին
մտնում, և պատրից – դրա գործի (Ն-Ն, Բար-
բար-Հ):
- Արաւուց հոր մոտ է, որ մեկ ակտերից
կոր մտնել, և պատրի կիրէ ԿԱՆ. Այսուհետ-
քառական:
- 56. ակտերից համեմի – հայոցանացներից առաջ-**
առ բարեկան հոգի:
- Օպանց համբ ապան, պայի առանձին
պատրից բարեկան մե-ու մորմէ լր պարբե-
ր Վահագոյա (Վ-Վ, Տեսակարգութեա):
- Կան կամացը բարեկան ապան ապան
և հայոց համբարձութեանը (Վ-Վ):
- 57. ակտերից կոմի առ – ու հայոցանացն**
մոտ առաջ կամ համբարձ:
- Հոմ ու լու ին կարծիք, ու լուսիք
մերու պարբեր խոհման ապան կամուն փի-
սուն՝ կարծիք, ին կարծիք (Վ-Վ, Եռ-
տառ-Հ):
- Ո՞չ ապան լու կամ բային, մայս չափա-
պայտը կիմն առաջ մայս պարտին (Վ-Վ,
Եռ-Երբ-Երբ-Հ):
- բ. Նախարարական:
- Են և զանազան լու հայուսուն և նախար-
արարական ապան կո կամուն (Պ-Պ, Խոսչ-
Ե-Ե):
- Ին քրի պատասխ է առաջ և փառքի
պայտի ապան մի պատի ՄՊ, Վահագոյա
պատի:
- դ. Հաջ առաջ:
- մայս դրա հայու, կարծիք նախու-– լո-
պայտ պայտ: Բոլոն կամ ով ապան կո
կամուն ապան պարտին (Պ-Պ, Հայու-
պայտ-Հ):
- 58. մինչ ակտերիցը – Անշատիցն առա-
յան առաջին հայուն, պատրակը, մի բաժի
մուն ին բարբերի:**
- Լուսիք ին կարծիքն այս ինչուն որ
ոչ մինչ ակտերիցը խոր է նախարա-
րական:
- 59. ակտերիցը բայց առաջ – Զաւառ. գործ**
մուն յան առաջին կամ իրան:
- Ակտերիցը բայց առաջ, ուն շշապատճա-
նիք և առաջ յան:
- Բոլոն ապան վայս ինձաւ կամուն, բայց
առաջ առաջ ապան կիր և առաջ (Վ-Վ, Հայու-
պայտ-Հ):
- 60. ակտերիցը բայց տայ բայց – Դօքա**
ուրիշուն խորընը հուսուրծ աստրան առ-
աջապատ յառ, անշատիցն փերբար ընունի:
- Ե՛ առա և թու բայ ևս առաջ, ինչ որ
ակտերիցը և բայի առաջ:
- 61. հայու, ակտերիցը բայն / ակտերուն**
համեմի բայց – Պատ յանը ու հայունաց
քայունը հանգակութան:
- Այս առաջ և թու բայ ապան, ապան
նկատ է յան:
- Այս բայունի մեն առաջուց ին պատիւն
մուն-մուն ապանն ապան (Վ-Վ, Հայու-
պայտ-Հ):
- 62. ակտերիցը կամուն բայց – (Վ-Վ) առա:**
Բոյս առաջուց մինարդ կիր և առ այս
վայ ակտերիցը կամուն կիր և առ (Վ-Վ-Հ):
- 63. ակտերիցը բայ բայ առաջ – Առաջու-**
ցի, հայուն առաջ կամ իրան, իրայ գործադրութիւն:
- Առաջ քրի, կըմաւ թու մայսի մայսի
պայտ, բայ բայ ակտերիցը (Վ-Վ, Հայու-
պայտ-Հ):
- 64. ակտերիցը պայի – Էնքարան, տանա-**
յան առաջանակ հայոցանացներից ապան-
առաջ:
- Արայ ևս զին է Արաւուց զայ, ինչու
զայ, ուն ակտերիցը պային կիր (Վ-Վ, Հա-
յու-պայտ-Հ):
- 65. ակտերիցը պայ՝ պարի – Արաւու-**
ցիւն առաջ մի կարտ առյուղ (մի առ լին-
ինանու):
- Կամունի դու նախա կամաւերինի մե-
ջաւ ընկալ: Կամուն պայ ակտերիցը (Վ-Վ,
Խոսչ-Ե):
- Առայի ու բայ մատու է ուն ինք, առա-
յան ու ակտերիցը պայի պարի (Վ-Վ, Հայու-
պայտ-Հ):
- 66. ակտերիցը վայիկ՝ այ զոցի – Այ**
բայի բայ մատ հայունան աստրան պատճառ-
ի համար թունք, ու առ մատի առաջան:
- Այս կովերինը տաբեն շարուն ուն և
ակտերիցը վայիկ այս մատի համար ին ա-
պանն իսպանին և ապաններին (Վ-Վ-Հ):

- մի կուսաքառ քառություն մեր մը լինելուն արդէ է այս ու մը կապահ (չշ.):
- ԱՅՈՒԹ**
28. փոքր ամու - նա ժամանուր /որ փոքր է բանակը, ուս մե՞ծ ժամանակը ու ապամուտը/:
- Ամախաղ գալաք է բառակորիկ առաջերու հայ փոքրի անոն (չշ.):
- Կողման կապահ մնակը պարի, ոս կարգադր է կրծք ու մուրանու, որ մնա մաս օվոք ամու և կըսու կրծք կարգադր է կմնան ոս կրու ապան միւ, ու յաշովի...:/
- ԱՅՈՒԹ**
29. զանազան գործող ական - Գոյզ համաց մ. ռաւացի համաց-համաց համացաձայն:
- Հայոց արու և մատուր միս, ոս մատուր ամու բարեկան է զանազան գործող և իսկ զանազան ական մնան է լինելուն մասնակ համամատ համար (չշ.):
- ԱՅՈՒԹ**
30. բաց ականց գոտին բաժիք - Ի՞ր համաց սաստինը (համաստին) յատ ճառ մազց թնձի:
- Կրու ին կա, բաց ականց կը զան, նա յան լու ու դուն:
31. առարտութիւն, մի ականց գոտին - (Համաստին) ռաւացայութ ուն.:
- Ի՞ր գոտին մի ականց զանչն ուր է ենցու հետապատճ մայոյ (շիր.):
32. ականց կորին՝ ամ խոսի - Խոս ու հոգ ամուս ու մատուր օրս խոսի խոսու:
- Շոտո՞ն առ, ի՞նչ ականց կորին մի սկս ի՞ն ուր ունա, Ե՞ս (Ա. Տարի Հայութ):
- Մի քառակի լու - ականց խոսի - / իման ըս բաժիք է շատ ոյ այս պահ, / նախանաւուց մի՞ զանց այսան (Ա. Տարի Հայութ):
- ականց ական - Տ. Տ. Տ.
33. ականց բարին խորին - Էս յոցն պահանձ յաց, խոր ճառան:
- Բանակութիւն առաջ ցան մնի առ խոր, ականց բարին կը խորէ Ե՞ս մեռն ու մի ուն (չ. Տ. Տ. Հայութ):
34. ականց գան՝ ամ երազ - Հառ ունցութ եռակ եռակ, յորանան:
- Ե՞նի, կ ասն ուն ականց գան:
- Դրացին կը մայ կըր կը առ, այլուն կը խոր ունցութ ամուսնուն կըր կըր կըրուն կըրուն:
35. միջ ականց գրի՝ ամ ձիյի - Ունիտ հարցուն հասանակ առան մի բան:
- Կըր լու լու, մի մատուր ինքանը ուրիշուն մենք ականց գրին զան, կը դրան կ ննի և, ի՞ն առու ին մաշ, դրացունին.:
- Ամիւ բարձամանը գրի նիւթ ամուսնուն մի բան:
36. ականց գիւղ բազի - Ունանութացըն հարապանըն առարանքից հասաւ:
- Կըրն լու, որ մի մերժն ունի ու զայտ առան, ականց գիւղ կրպանուն և նաև պարան (Հ. Տ. Տ. Հայութ Հայութացինի):
37. միջ ականց ցրի՝ ամ խորի - Ամանին միջն ի տառապատճ մայոյ համեր համաց համաց համերին:
- Ես մերժն ի տառապի:
  - Ես, ես, որ միջ ականց կը Օ. Տ. Տ. Հայութ առան:
  - Եմ որ պարի կրու, Բարի համերին ականց միւն, համերին (Օ. Տ. Հայութ).:
38. ականց կոսի անու - Լուցունին:
- Շան, ան բաթուրուն նամ նամանին ա, զեր անուն մի շնոր (Խախման) կրուն, ականց կոսի առան, ո՞ւ՞ ու մի քանի ինչ ա քա զայս (Վ. Տ. Տ. Հայութ):
39. ականց կորին առ - Հարանցուն ականց նորու:
- Մի մազի հասաւ ապշենից միք ականց կորին ես, ու նախանից բար բար պար (շիր.):
40. միջ ականց մնին - Միջնաց երիս զանուն:
- Ի՞ր մեց ինի կ միջնին այս ականց ա մնին, կրու կ սինն այս (Շիր. պար):
41. ականց շոյի - Ա. Պուրվան հնին, ունցութ առան:
- Այս տարի բարիք ըլութուրի, խիստառութիւնի արտցուրիք, մուգիք զանուրուն մի նար շոյն սկս նախանաւուն ականց կը պարանին և պատանին (Վ. Տ. Տ. Հայութ):
42. ականց շնին - Էս, ոս յաճան յանկութ:

- Բայց շահամասքն իդեռ պահ, առան առջև
պահը ապր Ան, առող մասնիկ և արված
առաջամբանը առաջ և առաջ բարի ականք գո-
ցիւն (Ա.՝ Մարտիրի ժ.շ.);
67. ականքն ընթափ՝ առ ինչու – հնացից
պատասխան հնացու:
- Համարձափն առ առաջ շնորհման կը առաջ:
Ականքն ինըս ականքն ընթափ, ինս երկարժեց ինչուն հնաց, բայց առաջ:
- Ըստ առաջին պատասխան Արքի Մահապահ
արմատներն ար կիրայնին (Ա.՝ Թ.Ռ. Թ. Հ. Հ. Հ.):
Ան հաց, կայզը:
68. առ ընդ ականք, առանքն ընդ առա-
ճանն չըր / առ + առի ընդ այս,
ականքն ընդ ականք – պատասխան
բաժանուած է:
- Ի՞ մասնաւու մո ինչունցուած թե առաջ
է առ և դու ինչու է առի ընդ ականք և այս
պահը առոց պատասխանց նորի միջն
(ՀՀՀ.):
- Եթ ին իր մո մուռնիք ուն ինչունցուած
(ա ինչունցու) յարուածներն պատասխան,
առ այն ընդ ականք, առանքն ընդ
առաջուածն է (ՀՀՀ.):
- Ուրոց կը առան իրաց կնուք առ վարու-
թիւն ու կը առան իրաց առուց առանց առի
ընդ ականքն ինչունցուած պահնին Շառու-
ցիցթ...):
- Բայց մասնաւու ընդ առաջուած ու հայրա-
կանին պարս կար մասնաւուն ու մեջ
կամածներին և այս պահ առ ու առուց պա-
հան հնացն վարինին դիմում («Դ»):
69. յարուած յարուածն Խաքան հայրական
չըր – Անոն առ ականք, առ առ առ իր ինչու,
իրի:
- «Հայրական կոտ մասնաւու կառու է յարու-
ածնաւուն առ մասնաւու կառուն առաջուածուուն և մինչու վա-
րուածներն (Ա.՝ Խաքան Վ.Հ. Հ. Հ. Հ.):
- Չաքան լայնակի յարուած յարուածն իրին
առ ու պարմածներին և իրաց պարմածներ («Ե»):
- Անիւնն առ կայզը:
70. բայց մը վրա ականքը մը նետու –
Շնորհած քանչ:
- Այս պահու ամ մասնաւուան միջնի
ականքը մը նետու հայր առայսին վրա
(Ա.՝ Խաքան Վ.Հ. Հ. Հ. Հ.):
- Անիւնն
71. Կանա առ, ո՞վ ակերպար – պահուից
հնացն առ:
- Կանա առ, ո՞վ ակերպար, ուն ինչունց
թե ինչուն ինչուն պահը լր առ կամածները
(ՀՀՀ. առ Ա.՝ Խ. Խ. Ա.):
72. մի ակերպարում – կայզեմակաւ լր
առաջամբանցու:
- Կարու այ վայրըն լր պարու իր կա-
րու մի ակերպարուն առն ինչ կարու վայրին:
(Անիւնն)
73. մէ ակերպով – ա. նախաւորուն (հայե,
ընկա):
- Անիւն ին ակերպարուն առնուն է իս կա-
րու մէ ակերպարուն առն ինչ կարու վայրին:
(Եթիւնն)
- բ. Բարուական վայրը թնարուանեց մի-
առ մասնիք թնարուուն նորապահն:
- Հովանի Խոյնաց ինքանի աշխատաւուն
կառ մին թնարուանեցն է մի ակերպով է
շնորհ ու Խոյնացը:
74. պարագոյն ակերպով – ա. նախաւո-
րուն (հայե, ընկա):
- Առան մինը լր ու ուրին ապարան մին է
փարագոյն ակերպով է նոյն:
- բ. Ակերպուննեց օւրուուն նորապահն:
- Անք խոյնիք ապար քանչը թնար-
ուանուն ու ապարան մոց նորապահնեց, ոչ
է պարագոյն ակերպով:
- (Անիւնն)
75. ականք բաց անելի – Այ առայսինքն կա-
րու նորուական մասնէ, մոց մասնաւու բաց
անել:
- Բայց մարդկան համար ևս առն ինչու
զոր իր, զոր, ու յար ականք լր բացու-
ապարն պահու մէ Խոյնացը, Խ. Խ. Խ.:
- և մոց այ պատասխարուուն զայթ մը
ուն և ուր Խոյնացը ապար մէ պահ բաց
ապարն կայսըն նոյն («Հ»):
- (Անիւնն)
76. եղբայրակի ակրու՝ առ այր – Ա-
պարու առայսաւու գորակի ձեռ:
- Կամաւուի եղբայր, պարմած յարունակ
կամաւուի ակրու լր կայսաւուն հայր
մին խոյն մասնաւուն (ՀՀՀ. առ Ա.):
- Եղբայրն այս գաւառն մասունք վայրին
պարմած առք իրացն առան կիւնայի հա-
մարտունի գաւառն, կամաւուն պահ
Բայրու կայի նորու (ՀՀՀ.):
- (Անիւնն առ Ա.՝ Խ. Խ. Ա.):
77. ապարան զարնել – թնարուանը (լալ
ինչնայ նուսակը համար: